

La cultura de la cura com a camí de pau

1. Al llindar de l'Any Nou, desitjo presentar la meua més respectuosa salutació als Caps d'Estat i de Govern, als responsables de les Organitzacions internacionals, als líders espirituals i als fidels de les diverses religions, i als homes i dones de bona voluntat. A tots els faig arribar els meus millors desitjos perquè la humanitat pugui progressar en aquest any pel camí de la fraternitat, la justícia i la pau entre les persones, les comunitats, els pobles i els Estats.

L'any 2020 s'ha caracteritzat per la gran crisi sanitària del COVID-19, que s'ha convertit en un fenomen multisectorial i mundial, que ha agreujat les crisis fortament interrelacionades, com la climàtica, l'alimentària, l'econòmica i la migratòria, i causa grans patiments i penúries. Penso en primer lloc en els qui han perdut un familiar o un ésser estimat, però també en els qui s'han quedat sense feina. Recordo especialment els metges, infermers, farmacèutics, investigadors, voluntaris, preveres i personal dels hospitals i centres de salut, que s'han esforçat i continuen fent-ho, amb gran dedicació i sacrifici, fins al punt que alguns d'ells han mort procurant estar prop dels malalts, alleujar els seus sofriments o salvar les seves vides. En retre homenatge a aquestes persones, renovo la meua crida als responsables polítics i al sector privat perquè adoptin les mesures adequades per tal de garantir l'accés a les vacunes contra el COVID-19 i a les tecnologies essencials necessàries per a prestar assistència als malalts i als més pobres i fràgils.

És dolorós constatar que, lamentablement, juntament amb nombrosos testimonis de caritat i solidaritat, estan agafant un nou impuls diverses formes de nacionalisme, racisme, xenofòbia i fins i tot guerres i conflictes que semblen mort i destrucció.

Aquests i altres esdeveniments, que han marcat el camí de la humanitat en l'últim any, ens ensenyen la importància de fer-nos càrrec els uns dels altres i també de la creació, per a construir una societat basada en relacions de fraternitat. Per això he escollit com a tema d'aquest missatge: La cultura de la cura com a camí de pau. Cultura de la cura per eradicar la cultura de la indiferència, del rebuig i de la confrontació, que acostuma a prevaldre avui dia.

2. Déu Creador, origen de la vocació humana a la cura

En moltes tradicions religioses, hi ha narracions que es refereixen a l'origen de l'home, a la seva relació amb el Creador, amb la naturalesa i amb els seus semblants. A la Bíblia, el Llibre del Gènesi revela, des del principi, la importància de tenir cura o de custodiar en el projecte de Déu per la humanitat, posant en evidència la relació entre l'home ('adam) i la terra ('adamah), i entre els germans. Al relat bíblic de la creació, Déu confia el jardí "plantat a l'Edèn" (cf. Gn 2,8) a les mans d'Adam amb la missió de "treballar-lo i tenir-ne cura" (cf. Gn 2,15). Això significa, d'una banda, fer que la terra sigui productiva i, de l'altra, protegir-la i fer que mantingui la seva capacitat per a sostenir la vida. Els verbs "treballar" i "tenir cura" descriuen la relació d'Adam amb la seva casa-jardí i indiquen també la confiança que Déu diposita en ell al constituir-lo senyor i custodi de tota la creació.

El naixement de Caín i Abel va donar origen a una història de germans, la relació dels quals seria interpretada —negativament— per Caín en termes de protecció o custòdia. Caín, després de matar el seu germà Abel, va respondre així a la pregunta de Déu: «Que potser soc el guardià del meu germà?» (Gn 4,9). Sí, certament. Caín era el "guardià" del seu germà. «En aquests relats tan antics, carregats de profund simbolisme, ja hi havia continguda una convicció actual: que tot està relacionat, i que l'autèntica cura de la nostra pròpia vida i de les nostres relacions amb la natura és inseparable de la fraternitat, la justícia i la fidelitat als altres».

3. Déu Creador, model de la cura

La Sagrada Escriptura presenta Déu no només com a Creador, sinó també com Aquell que té cura de les seves criatures, especialment d'Adam, d'Eva i dels seus fills. El mateix Caín, encara que caigués sobre ell el pes de la maledicció pel crim que va cometre, va rebre com a do del Creador un senyal de protecció perquè la seva vida fos salvaguardada (cf. Gn 4,15). Aquest fet, si bé con-firma la dignitat inviolable de la persona, creada a imatge i semblança de Déu, també manifesta el pla diví de preservar l'harmonia de la creació, perquè «la pau i la violència no poden habitar juntes».

Precisament la cura de la creació és a la base de la institució del Shabbat que, a més de regular el culte diví, tenia com a objectiu restablir l'ordre social i l'atenció als pobres (cf. Gn 1,1-3; Lv 25,4). La celebració del Jubileu, amb motiu del setè any sabàtic, permetia una treva a la terra, als esclaus i als endeutats. En aquest any de gràcia, es protegia als més febles, oferint-los una nova perspectiva de la vida, perquè no hi hagués persones necessitades a la comunitat (cf. Dt 15,4).

També és digna de menció la tradició profètica, on el llindar de la comprensió bíblica de la justícia es manifestava en la forma en què una comunitat tractava els seus membres més febles. Per això Amós (2,6-8; 8) i Isaïes (58), en particular, feien sentir contínuament la seva veu en favor de la justícia pels pobres, els quals, per la seva vulnerabilitat i falta de poder, eren escoltats només per Déu, que els cuidava (cf. Sl 34,7; 113,7-8).

4. La cura en el ministeri de Jesús

La vida i el ministeri de Jesús encarnen el punt culminant de la revelació de l'amor del Pare per la humanitat (cf. Jn 3,16). A la sinagoga de Natzaret, Jesús es va manifestar com Aquell a qui el Senyor va ungir «per portar la bona nova al desvalguts, proclamar als captius la llibertat i als cecs el retorn de la llum, posar en llibertat els oprimits» (Lc 4,18). Aquestes accions messiàniques, típiques dels jubileus, constitueixen el testimoni més eloqüent de la missió que li va confiar el Pare. En la seva compassió, Crist s'apropa als malalts del cos i de l'esperit i els guareix; perdona els pecadors i els dona una vida nova. Jesús és el Bon Pastor que té cura de les ovelles (cf. Jn 10,11-18; Ez 34,1-31); és el Bon Samarità que s'inclina sobre l'home ferit, li embenava les ferides i se'n ocupa (cf. Lc 10,30-37).

En el moment més àlgid de la seva missió, Jesús segella la cura per nosaltres oferint-se a la creu i alliberant-nos així de l'esclavitud del pecat i de la mort. Així, amb el do de la seva vida i el seu sacrifici, ens ha obert el camí de l'amor i diu a cada un: “Ves, i tu fes igual” (cf. Lc 10,37).

5. La cultura de la cura en la vida dels seguidors de Jesús

Les obres de misericòrdia espirituals i corporals constitueixen el nucli del servei de caritat de l'Església primitiva. Els cristians de la primera generació compartien el que tenien perquè ningú entre ells passés necessitat (cf. Ac 4,34-35) i s'esforçaven per fer de la comunitat una llar acollidora, oberta a totes les situacions humanes, preparada per a fer-se càrrec dels més fràgils. Així, es va fer costum realitzar ofrenes voluntàries per a donar menjar als pobres, enterrar els morts i sustentar els orfes, les persones grans i les víctimes de desastres, com els naufragats. I quan, en períodes posteriors, la generositat dels cristians va perdre una mica de dinamisme, alguns Pares de l'Església van insistir en què la propietat és volguda per Déu per al bé comú. Ambròs sostenia que «la natura ha vessat totes les coses per al bé comú. [...] Per tant, la natura ha produït un dret comú per a tots, però la cobdícia l'ha convertit en un dret per a uns pocs». Havent superat les persecucions dels primers segles, l'Església va aprofitar la llibertat per a inspirar a la societat i la seva cultura. «Les necessitats de l'època exigien nous compromisos al servei de la caritat cristiana. Les cròniques de la història reporten innumbrables exemples d'obres benèfiques. (...) Van sorgir nombroses institucions per a l'alleugeriment de totes les necessitats humanes: hospitals, hospicis per als pobres, orfenats, llars per a infants, refugis per a peregrins, entre d'altres».

6. Els principis de la doctrina social de l'Església com a fonament de la cultura de la cura

La *diakonia* dels orígens, enriquida per la reflexió dels Pares i animada, al llarg dels segles, per la caritat activa de tants testimonis eloqüents de la fe, s'ha convertit en el cor palpitant de la doctrina social de l'Església, oferint-se a tots els homes de bona voluntat com un preciós patrimoni de principis, criteris i indicacions, del qual se'n pot extraure la “gramàtica” de la cura: la promoció de la dignitat de tota persona humana, la solidaritat amb els pobres i els indefensos, la preocupació pel bé comú i la salvaguarda de la creació.

** La cura com a promoció de la dignitat i dels drets de la persona.*

«El concepte de persona, nascut i madurat en el cristianisme, ajuda a perseguir un desenvolupament plenament humà. Perquè persona significa sempre relació, no individualisme, afirma la inclusió i no l'exclusió, la dignitat única i inviolable i no l'explotació». Cada persona humana és una finalitat en ella mateixa, no és mai un simple instrument que s'aprecia només per la seva utilitat, i ha estat creada per a conèixer en la família, en la comunitat, en la societat, on tots els membres tenen la mateixa dignitat. D'aquesta dignitat en deriven els drets humans, així com els deures, que recorden, per exemple, la

responsabilitat d'acollir i ajudar els pobres, els malalts, els marginats, cada un dels nostres «semblants, propers o llunyans en el temps o en l'espai».

** La cura del bé comú.*

Tots els aspectes de la vida social, política i econòmica troben la seva realització quan es posen al servei del bé comú, és a dir del «conjunt d'aquelles condicions de la vida social que permeten als grups i als individus d'assolir més plenament i ràpidament la pròpia perfecció». Per tant, els nos-tres plans i esforços sempre han de tenir en compte els seus efectes sobre tota la família humana, ponderant les conseqüències per al moment present i per a les generacions futures. La pandèmia del Covid-19 ens mostra com n'és de cert i actual això, ja que «ens vam adonar que estàvem en la mateixa barca, tots fràgils i desorientats; però, al mateix temps, importants i necessaris, tots cridats a remar junts», perquè «ningú no se salva sol» i cap Estat nacional aïllat pot assegurar el bé comú de la pròpia població.

** La cura mitjançant la solidaritat.*

La solidaritat expressa concretament l'amor per l'altre, no com un sentiment vague, sinó com a «determinació ferma i perseverant de comprometre's pel bé comú; és a dir, pel bé de tots i cada un, perquè tots siguem veritablement responsables de tots». La solidaritat ens ajuda a veure l'altre –entès com a persona o, en sentit més ampli, com a poble o nació– no com una estadística, o un mitjà per a ser explotat i després rebutjat quan ja no és útil, sinó com el nostre proïsme, company de camí, cridat a participar, com nosaltres, en el banquet de la vida al que tots estan igualment convidats per Déu.

** La cura i la protecció de la creació.*

L'encíclica “*Laudato si'*” constata plenament la interconnexió de tota la realitat creada i destaca la necessitat d'escoltar al mateix temps el clam dels necessitats i el de la creació. D'aquesta escolta atenta i constant pot sorgir una cura eficaç de la terra, la nostra casa comuna, i dels pobres. Referent a això, desitjo reafirmar que «no pot ser real un sentiment d'intima unió amb els altres éssers de la natura si al mateix temps en el cor no hi ha tendresa, compassió i preocupació pels éssers humans». «Pau, justícia i conservació de la creació són tres temes absolutament lligats, que no podran apartar-se per a ser tractats individualment sota pena de caure novament en el reduccionisme».

7. La brúixola per a un rumb comú

En una època dominada per la cultura del rebuig, davant de l'agreujament de les desigualtats a l'interior de les nacions i entre elles, voldria per tant convidar els responsables de les organitzacions internacionals i dels governs, del sector econòmic i del científic, de la comunicació social i de les institucions educatives a agafar la “brúixola” dels principis anteriorment esmentats, per a donar un rumb comú al procés de globalització, «un rumb realment humà». Aquesta permetria apreciar el valor i la dignitat de cada persona, actuar junts i en solidaritat pel bé comú, alleujant als qui pateixen a causa de la pobresa, la malaltia, l'esclavitud, la discriminació i els conflictes. A través d'aquesta brúixola, animo tothom a convertir-se en profetes i testimonis de la cultura de la cura, per a superar tantes desigualtats socials. I això serà possible només amb un fort i ampli protagonisme de les dones, en la família i en tots els àmbits socials, polítics i institucionals.

La brúixola dels principis socials, necessària per a promoure la cultura de la cura, és també indicativa per a les relacions entre les nacions, que haurien d'inspirar-se en la fraternitat, el respecte mutu, la solidaritat i el compliment del dret internacional. Referent a això, s'ha de reafirmar la protecció i la promoció dels drets humans fonamentals, que són inalienables, universals i indivisibles.

També cal esmentar el respecte del dret humanitari, especialment en aquest temps en què els conflictes i les guerres se succeeixen sense interrupció. Lamentablement, moltes regions i comunitats ja no recorden una època en la que vivien en pau i seguretat. Moltes ciutats s'han convertit en epicentres d'inseguretat: els seus habitants lluiten per mantenir els seus ritmes normals perquè són atacats i bombardejats indiscriminadament per explosius, artilleria i armes lleugeres. Els infants no poden estudiar. Els homes i les dones no poden treballar per a mantenir les seves famílies. La fam arrela on abans era desconeguda. Les persones es veuen obligades a fugir, deixant enrere no només les seves llars, sinó també la història familiar i les arrels culturals.

Les causes del conflicte són moltes, però el resultat és sempre el mateix: destrucció i crisi humanitària. Hem d'aturar-nos i preguntar-nos: què ha portat a la normalització dels conflictes al món? I, sobretot,

com podem convertir el nostre cor i canviar la nostra mentalitat per a cercar veritablement la pau en solidaritat i fraternitat?

Quant de malbaratament de recursos hi ha per a les armes, en particular per a les nuclears, recursos que es podrien utilitzar per a prioritats més importants per tal de garantir la seguretat de les persones, com la promoció de la pau i del desenvolupament humà integral, la lluita contra la pobresa i la garantia de les necessitats sanitàries. I encara més es manifesta a causa dels problemes mundials com l'actual pandèmia del Covid-19 i el canvi climàtic. Quina decisió més valenta seria «constituir amb els diners que s'usen en armes i altres despeses militars “un Fons mundial” per a poder derrotar definitivament la fam i ajudar al desenvolupament dels països més pobres».

8. Per educar la cultura de la cura

La promoció de la cultura de la cura requereix un procés educatiu i la brúixola dels principis socials es planteja amb aquesta finalitat, com un instrument fiable per a diferents contextos relacionats entre ells. M'agradaria oferir alguns exemples pel que fa a això.

- L'educació per a la cura neix en la família, nucli natural i fonamental de la societat, on s'aprèn a viure en relació i en respecte mutu. De tota manera, cal posar a la família en condicions de complir aquesta tasca vital i indispensable.

- Sempre en col·laboració amb la família, uns altres subjectes encarregats de l'educació són l'escola i la universitat i, de la mateixa manera, en certs aspectes, els agents de la comunicació soci-al. Aquests subjectes estan cridats a transmetre un sistema de valors basat en el reconeixement de la dignitat de cada persona, de cada comunitat lingüística, ètnica i religiosa, de cada poble i dels drets fonamentals que en deriven. L'educació constitueix un dels pilars més justos i solidaris de la societat.

- Les religions en general, i els líders religiosos en particular, poden exercir un paper insubstituïble en la transmissió als fidels i a la societat dels valors de la solidaritat, el respecte a les diferències, l'acollida i la cura dels germans i germanes més fràgils. Referent a això, recordo les paraules del papa Pau VI dirigides al Parlament ugandès l'any 1969: «No tingueu por de l'Església. Ella us honora, us educa com a ciutadans honrats i lleials, no fomenta rivalitats ni divisions, procura promoure la sana llibertat, la justícia social, la pau; si té alguna preferència és per als pobres, per a l'educació dels petits i del poble, per a l'assistència als abandonats i a tots els qui pateixen».

- A tots els qui estan compromesos al servei de les poblacions, en les organitzacions internacionals governamentals i no governamentals, que exerceixen una missió educativa, i a tots els qui, de diverses maneres, treballen en el camp de l'educació i la investigació, els animo novament, perquè s'aconsegueixi l'objectiu d'una educació «més oberta i incloent, capaç de l'escolta pacient, del diàleg constructiu i de la mútua comprensió». Espero que aquesta invitació, feta en el context del Pacte educatiu global, rebi un ampli i renovat suport.

9. No hi ha pau sense la cultura de la cura

La cultura de la cura, com a compromís comú, solidari i participatiu per a protegir i promoure la dignitat i el bé de tots, com una disposició a la cura, a l'atenció, a la compassió, a la reconciliació i a la recuperació, al respecte i a l'acceptació mutus, és un camí privilegiat per a construir la pau. «En molts llocs del món fan falta camins de pau que portin a cicatritzar les ferides, es necessiten artesans de pau disposats a generar processos de guarició i de retrobament amb enginy i audàcia».

En aquest temps, en el que la barca de la humanitat, sacsejada per la tempesta de la crisi, avança amb dificultat a la recerca d'un horitzó més tranquil i serè, el timó de la dignitat de la persona humana i la “brúixola” dels principis socials fonamentals poden permetre'ns navegar amb un rumb segur i comú. Com a cristians, fixem la nostra mirada en la Mare de Déu, Estrella del Mar i Mare de l'Esperança. Treballem tots junts per avançar vers un nou horitzó d'amor i pau, de fraternitat i solidaritat, de suport mutu i acollida. No cedim a la temptació de desinteressar-nos dels altres, especialment dels més febles; no ens acostumem a mirar cap a una altra banda, sinó comprometem-nos cada dia concretament per a «formar una comunitat formada per germans que s'acullen recíprocament i es preocupen els uns dels altres».

Vaticà, 8 de desembre de 2020

FRANCESC